

Наукові перспективи
Видавнича група

ВІСНИК НАУКИ ТА
ОСВІТИ
ISSN 2786-6165 (ONLINE)

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

Bulletin of Science and Education

№ 8(38) 2025

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»):
журнал. 2025. № 8(38) 2025. С. 2449**

Рекомендовано до видавництва Всеукраїнською Асамблеєю докторів наук з державного управління (Рішення від 01.09.2025 № 1/9-25)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022 № 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології (спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки (спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)

Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології (спеціальність - 035 філологія)

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходиться застосування тематика наукового журналу

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar

Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✚ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✚ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✚ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✚ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✚ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✚ Вуколова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✚ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✚ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✚ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✚ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✚ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково - технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)

УДК 37.015.31:17.022.1:177:37.091.4:82-93(100)(045)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8\(38\)-1713-1721](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-8(38)-1713-1721)

Розман Ірина Іллівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання, Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ НА ОСНОВІ ТВОРІВ Е. ПОРТЕР, Р. ДАЛА, М.ТВЕНА

Анотація. Стаття присвячена проблемі формування морально-етичних цінностей учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури на матеріалі творів Елеонор Портер, Роальда Дала та Марка Твена. Розглянуто зарубіжну літературу як потужний засіб виховання гуманістичних орієнтирів, який сприяє розвитку емпатії, критичного мислення та здатності учнів до усвідомленого морального вибору. Проаналізовано сучасні наукові підходи до морально-етичного виховання у шкільному курсі літератури, висвітлено значення українських учених-методистів, серед яких І. Долганов, Б. Кучинський, Т. Нефьодова, Ф. Прокаєв, В. Пушкарська, Б. Шалагінов, Л. Ф. Мірошніченко та К. Нартова. Мещерякова Н. зазначала про творчий підхід до вивчення біографії письменників. Особлива увага приділяється методикам ціннісно-смыслового читання, інтеграції морально-етичних та культурологічних підходів у освітньому процесі. Запропоновано конкретні форми роботи на уроках зарубіжної літератури. Зосереджена увага на дискусійних форматах та кейс-аналізу для розвитку моральних компетентностей учнів. Зауважено, що мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та методичному моделюванні системи роботи з зазначеними текстами для формування стійких морально-етичних цінностей. Доведено, що цілеспрямоване використання художніх творів у шкільному курсі забезпечує ефективне поєднання емоційного залучення з рефлексією, сприяє розвитку духовного світу дитини та формуванню соціально відповідальної особистості. Акцентовано увагу на тому, що отримані рекомендації можуть бути застосовані в практиці загальноосвітніх навчальних закладів для оптимізації процесу виховання через літературу та підвищення ефективності літературної освіти.

Ключові слова: методика, зарубіжна література, морально-етичні цінності, форми і методи роботи, формування, сучасні технології.

Rozman Iryna Illivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of English Language, Literature and Teaching Methods of Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0002-4951-0074>

FORMATION OF STUDENTS' MORAL AND ETHICAL VALUES IN THE PROCESS OF STUDYING FOREIGN LITERATURE BASED ON THE WORKS OF E. PORTER, R. DAH'L, M. TWAIN'S

Abstract. The article is devoted to the problem of forming students' moral and ethical values in the process of studying foreign literature based on the works of Eleanor Porter, Roald Dahl, and Mark Twain. Foreign literature is considered as a powerful means of educating humanistic orientations, which contributes to the development of empathy, critical thinking, and students' ability to make informed moral choices. Modern scientific approaches to moral and ethical education in the school literature course are analyzed, and the importance of Ukrainian methodologists is highlighted, including I. Dolganov, B. Kuchinsky, T. Nefyodova, F. Prokaev, V. Pushkarska, B. Shalaginov, L. F. Miroshnychenko, and K. Nartova. Meshcheryakova N. noted the creative approach to studying the biographies of writers. Special attention is paid to the methods of value-based and semantic reading, integration of moral-ethical and cultural approaches in the educational process. Specific forms of work in foreign literature lessons are proposed. Attention is focused on discussion formats and case analysis for the development of students' moral competencies. It is noted that the purpose of the study is to theoretically substantiate and methodically model the system of working with the specified texts for the formation of stable moral and ethical values. It has been proven that the purposeful use of works of art in the school curriculum provides an effective combination of emotional engagement with reflection, contributes to the development of the child's spiritual world and the formation of a socially responsible personality. Attention is focused on the fact that the recommendations obtained can be applied in the practice of general education institutions to optimize the process of education through literature and increase the effectiveness of literary education.

Keywords: methodology, foreign literature, moral and ethical values, forms and methods of work, formation, modern technologies.

Постановка проблеми. Сучасна освіта покликана не лише формувати предметні компетентності, а й забезпечувати становлення морально-етичних орієнтирів здобувачів у ситуації посиленої медіалізації, фрагментації уваги та знецінення гуманістичних наративів.

Курс зарубіжної літератури має унікальний ресурс морального впливу завдяки художній моделі світу, що дає змогу безпечно проживати етичні дилеми, формувати емпатію, відповідальність, повагу до гідності іншого.

Проте у шкільній практиці нерідко домінують репродуктивні види діяльності (переказ, тест), які знижують виховний потенціал читання.

Особливо актуальним постає питання целеспрямованого використання творів Елеонор Портер, Роальда Дала та Марка Твена – текстів, у яких поєднуються доступна для підлітків поетика, яскраві моральні конфлікти та моделі позитивного морального вибору.

Проблема полягає у виробленні методично обґрунтованої системи роботи з цими творами, що забезпечить формування в учнів стійких морально-етичних цінностей (доброзичливості, справедливості, чесності, толерантності, сміливості та громадянської відповідальності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська методична школа зарубіжної літератури має глибоку традицію осмислення виховного потенціалу художнього слова. У своїх працях учені-методисти поєднують літературознавчий, педагогічний та культурологічний підходи. Вони розглядають урок літератури як простір формування духовних і моральних орієнтирів. Значний внесок у розвиток цієї проблематики зробили українські дослідники, чиї праці спрямовані на розробку ефективних підходів до формування морально-етичних цінностей школярів засобами зарубіжної літератури: І. Долганов досліджував проблеми викладання зарубіжної літератури, акцентуючи увагу на виховній функції тексту та його здатності впливати на становлення особистості учня; Б. Кучинський підкреслював роль художнього твору як чинника морально-етичного виховання, пропонував методику аналізу, орієнтовану на формування ціннісного світогляду школярів. У працях Т. Нефьодової розроблено методику навчання зарубіжної літератури, у центрі якої перебувають розвиток читацької культури та формування гуманістичних цінностей.

Ф. Прокаєв відомий як автор методичних посібників і наукових праць, у яких висвітлюється роль літератури у моральному вихованні школярів. Дослідження В. Пушкарської наголошують на значенні зарубіжної літератури для розвитку духовного світу дитини, формування її ціннісних орієнтацій і здатності до морального вибору.

Важливим є також доробок Б. Шалагінова, доктора філологічних наук, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка, у працях якого акцентується проблема інтерпретації художнього тексту в морально-етичному контексті та значення діалогу культури й освіти. Л. Ф. Мірошніченко, доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, є

авторкою концептуальних праць із методики викладання зарубіжної літератури; її дослідження спрямовані на формування духовних і моральних цінностей учнів засобами художнього твору. Заслужують також на увагу праці К. Нартової, яка вивчає інтеграцію морально-етичного та культурологічного підходів у процесі навчання зарубіжної літератури. Її дослідження орієнтовані на розробку інноваційних методик, що сприяють вихованню гуманістичного світогляду та етичної відповідальності учнів. Н.Мещерякова приділяла значну увагу вивченню біографій зарубіжних письменників.

Мета статті полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні використання цілісної системи формування морально-етичних цінностей здобувачів у процесі вивчення зарубіжної літератури на матеріалі творів Е. Портер, Р. Дала та М. Твена, пропонуючи дидактичні стратегії та інструменти, які забезпечують перехід від емоційної рецепції до рефлексивного морального судження і сталих ціннісних установок у навчальній та позанавчальній поведінці.

Виклад основного матеріалу. Сучасна педагогічна освіта потребує реформ, що спрямовані на розвиток навичок, які є популярними на ринку праці. Ці реформи вимагають інноваційних перетворень в усіх компонентах освітньої системи, включаючи безперервну освіту, онлайн-навчання та змішане навчання [7, с.65].

У науково-методичному дискурсі гуманітарної освіти простежується кілька релевантних напрямів.

По-перше, це компетентнісний і ціннісний підходи, які визначають літературу як засіб розвитку емоційного інтелекту та громадянських чеснот. Дослідження мають на меті підкреслити роль читання у формуванні емпатії та морального міркування на заняттях. Особлива увага приділяється ефективності діалогічного та проблемно-ціннісного аналізу тексту, наративної етики, сервісного та проєктного навчання [8, с.11].

По-друге, дослідження обґрунтовують значущість «етики турботи» (опіка, взаємопідтримка, оптимістична нарація) у творах Е. Портер, зокрема в способі перетворення негативного досвіду на ресурс морального зростання.

По-третє, у студіях про Р. Дала акцентується субверсивна поетика, гумор, сатиричне викриття дорослого лицемірства, що відкриває простір для розмови про справедливість, межі влади та відповідальність за вибір [8].

По-четверте, твори М. Твена розглядаються як лабораторія громадянських чеснот: дружби, свободи, антиконформізму, критики соціальних упереджень. Особливо плідними є інтерпретації моральної еволюції героїв на тлі історико-культурного контексту.

У методичних розвідках останніх років посилюється інтерес до технологій ціннісно-смыслового читання (reader-response, дебати, рольові моделювання, кейс-аналіз, етичні дилеми), інтеграції міжпредметних зв'язків (історія, громадянська освіта, медіаграмотність) та форматів рефлексії (щоденник читача, портфоліо, есе від першої особи).

На нашу думку, водночас залишається недостатньо розробленою цілісна методика системної роботи саме з корпусом Портер – Дал – Твен у різних вікових групах, з чітким алгоритмом переходу від емоційного залучення до усвідомлених моральних суджень і практик поведінки [8].

У творі Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика» більше прослідковується філософська алегорія. Повість Р. Дала поєднує казковий сюжет із глибоким моральним підтекстом. Випробування дітей на фабриці Віллі Вонки символізують своєрідний «Страшний Суд», де кожен герой постає перед власними вадами. Лише Чарлі, який демонструє любов до сім'ї, здатність прощати й відданість, виходить переможцем. Центральним стає мотив сім'ї як базової моральної цінності та духовного ресурсу.

У педагогічному вимірі цей твір допомагає учням усвідомити важливість чесності, взаємопідтримки та моральної відповідальності. Випробування дітей на фабриці Віллі Вонки слугують алегорією морального суду, де кожен герой стикається зі своїми вадами [5, с. 175].

Необхідно наголосити, що лише Чарлі, який демонструє любов до сім'ї, здатність прощати й відданість, досягає успіху.

Центральним мотивом стає сім'я як основа моральної відповідальності та духовного ресурсу. Вивчення цього твору допомагає учням формувати розуміння чесності, взаємопідтримки та моральної відповідальності у реальному житті.

Необхідно зосередити увагу на порівняння персонажів зазначених творів. Ми акцентуємо, що у творі Е. Портер «Поліанна» головна героїня втілює ідею «філософії радості» та вчить дорослих і дітей знаходити позитив навіть у складних ситуаціях. «Гра в радість» стає психологічною стратегією подолання труднощів та інструментом духовного зростання. Героїня поступово змінює оточуючих, пробуджує в них здатність співчувати, підтримувати одне одного. Таким чином, повість стає прикладом того, як дитина може бути вихователем для дорослих, а морально-етичні цінності постають не як абстрактні категорії, а як життєва практика. Том у творі М.Твена «Пригоди Тома Сойєра» уособлює дитячу мрію про життя без обмежень і постійні пошуки пригод. Його вчинки часто виходять за межі правил дорослого світу, але саме в цьому проявляється щирість і природність його характеру. Завдяки образ Тома Сойєра стає символом вічної юності та свободи духу [6].

Аналізуючи «Поліанну» та «Пригоди Тома Соєра», можемо простежити антиномію: «хороша дівчинка» та «пустотливий хлопчик». Поліанна уособлює смиренність, доброту, жертвність, тоді як Том Соєр – незалежність, авантюризм і прагнення до свободи. Однак об'єднує цих персонажів те, що вони – діти, які через ігрову діяльність та життєві пригоди вчаться долати перешкоди й формують власну систему цінностей. Таким чином, обидва твори репрезентують різні моделі становлення особистості, які є важливими для морального виховання здобувачів.

Дослідження дихотомії образів у творах Е. Портер та М. Твена виявляє різні моделі формування особистості. Поліанна уособлює смиренність, доброту та жертвність, тоді як Том зображений як бешкетник з добрим серцем та бажанням бути вільним і незалежним.

У процесі вивчення зазначених творів зарубіжної літератури ефективними виявляються такі методи як порівняльний метод – дозволяє співставляти образи й проблематику різних творів (наприклад, Поліанни й Тома Соєра); хронологічний аналіз, який допомагає простежити становлення героїв у динаміці їхнього розвитку; проблемно-тематичний метод що акцентує увагу на моральних виборах персонажів та їхньому значенні для учнівської молоді. Здобувачі запам'ятовують, що в результаті події твору складаються таким чином, що духовна сила Поліанни рятує не тільки все місто Белдінгсвіл, а й її саму. Наголошуємо, що завдяки Поліанні місто знайшло щастя, любов і надію в світле майбутнє. Вона навіть повернула городянам забутий афоризм: *every cloud has a silver lightning* (у кожної хмари є світла смуга). Її простота, доброзичливість і щирість справили помітний вплив на всіх мешканців міста. Навіть сувора тітка не залишилася байдужою до особистісних якостей цієї дитини. Образ героїні постає як символ надії та джерело духовного світла в атмосфері суворого міського життя [3].

Важливим є залучення здобувачів до дискусій, рольових ігор, написання творчих есе сприяє не лише засвоєнню змісту, але й формуванню вмінь співпереживати, робити моральні висновки, оцінювати власні вчинки та вчинки інших.

Формування морально-етичних цінностей у здобувачів є одним із ключових завдань сучасної освіти, що визначає не лише освітній, а й виховний аспект навчального процесу.

Зарубіжна література виступає ефективним інструментом у цьому процесі, адже художні твори дають змогу школярам через сюжет, характер і поведінку персонажів усвідомлювати основоположні цінності, розвивати емпатію, здатність до співпереживання, почуття справедливості та відповідальності. Педагогічна та психологічна література підкреслює, що

взаємодія учня з художнім текстом сприяє внутрішній ідентифікації з літературними героями, стимулює моральне мислення та формування власних ціннісних орієнтацій.

У сучасній методиці викладання зарубіжної літератури важливим аспектом є формування в учнів умінь цілісного аналізу художнього твору та усвідомлення його ідейно-художнього змісту. З огляду на це, вчені-методисти пропонують низку практичних завдань, які спрямовані на розвиток аналітичних та творчих навичок школярів.

Зокрема, з метою навчити учнів уважно аналізувати художній образ рекомендується завдання скласти характеристику головних героїв, визначивши їхні риси характеру та пояснивши, як вони проявляються у вчинках. Очікуваний результат полягає в тому, що школярі зможуть відтворити повну характеристику персонажа, аргументуючи власні висновки прикладами з тексту.

Завдання, спрямоване на розкриття ідейно-тематичного змісту твору, полягає у визначенні морально-етичних цінностей, закладених в образах героїв, а також простеженні їхнього впливу на оточення. У результаті учні усвідомлюють моральні уроки, які несуть літературні персонажі, та зможуть пояснити їхню значущість у сучасному контексті [4, с. 76-78].

Важливим для розвитку літературознавчих компетентностей є завдання, яке передбачає пошук у тексті описів природи чи побутових деталей, що відображають настрій твору, з подальшим поясненням їхнього художнього значення. Очікуваний результат: учні оволодіють умінням аналізувати роль пейзажу й художньої деталі у створенні загальної атмосфери твору.

Крім того, написання міні-есе на тему «Чого ці твори можуть навчити сучасного читача» сприятиме формуванню особистісного ставлення до літератури та розвитку критичного мислення. Очікується, що учні зможуть аргументовано висловити власну позицію й пов'язати проблематику твору з актуальними для них життєвими ситуаціями.

Нарешті, більш складним завданням є складання порівняльної таблиці героїв різних творів із акцентом на їхні прагнення, мрії та роль у розвитку сюжету. Така робота формує вміння співставляти художні образи та робити узагальнення. Очікуваним результатом стане виявлення подібностей і відмінностей у характерах персонажів та формулювання висновків щодо їхнього значення в структурі твору.

Таким чином, запропонована система практичних завдань не лише активізує пізнавальну діяльність учнів, але й забезпечує інтеграцію аналізу художнього тексту з вихованням моральних цінностей та розвитком самостійного критичного мислення.

Висновки. Отже, вивчення зарубіжної літератури (на прикладі творів Е. Портер, Р. Дала та М. Твена) підтверджує її значний виховний потенціал у процесі формування морально-етичних цінностей школярів.

Образ Поліанни вчить філософії радості та жертвності, Том Соєр уособлює сміливість і самостійність, Чарлі Бакет формує уявлення про любов до сім'ї та моральну відповідальність.

Сукупність цих художніх образів створює гармонійну систему виховних орієнтирів, спрямованих на розвиток доброти, співчуття, чесності та прагнення до духовного самовдосконалення.

Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні аналізу зарубіжних творів із виховним аспектом та у розробці методичних прийомів їхнього педагогічного застосування.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в поглибленому аналізі інших літературних творів, які мають виховний потенціал, а також у створенні інтегрованих програм з літератури та етики.

Це дозволить забезпечити цілісний підхід до формування духовно-моральних орієнтирів учнів та підвищить ефективність навчально-виховного процесу.

Література:

1. Гайдукевич К. А. Гайдукевич К. А. Морально-естетичні цінності в духовній культурі: монографія. Київ: НАКККиМ, 2011. 200 с.
2. Мещерякова Н.. Морально-етичний аспект вивчення біографії письменника на уроках літератури: зб. матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Кривий Ріг, 29–30 вересня 2020 р. Кривий Ріг: КДПУ, 2020. Вип. 3 (15), ч. 2. С. 191–198.
3. Мірошніченко Л. Ф. Ціннісно-орієнтований підхід у вивченні зарубіжної літератури. Київ: Педагогічна думка, 2010. 240 с.
4. Нартова К. А. Формування гуманістичних цінностей учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури. Донецьк ДонНУ, 2013. 198 с.
5. Пушкарьська В. І. Літературна освіта учнів: методичний і виховний аспекти. Київ : Генеза, 2012. 264 с.
6. Рідей Н. М. Виховання морально-етичних цінностей у молодших школярів у процесі вивчення зарубіжної літератури: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02/ Н. М. Рідей. Київ, 2020. 20 с. Розглянуто основні поняття морального виховання та морально-етичної свідомості молодших школярів в умовах STEM-освіти.
7. Розман, І. І. Формування м'яких навичок як предикторів професійної успішності майбутніх педагогів. Педагогічний альманах : збірник наукових праць / гол. ред. Кузьменко В. Херсон, 2022. Вип.52.– С62-69.
8. Самойленко А. С. Формування морально-етичних цінностей учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Запоріжжя, 2024. 20 с. Досліджено ефективність педагогічних умов формування морально-етичних цінностей учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури.

References:

1. Haidukevych K. A. (2011). *Moralno-estetychni tsinnosti v dukhovnii kulturi* [Moral and aesthetic values in spiritual culture]: monohrafiia. Kyiv: NAKKKiM. 200 c. [in Ukrainian].
2. Meshcheriakova N. (2020). *Moralno-etychnyi aspekt vyvchennia biohrafii pysmennyka na urokakh literatury*: [Moral and ethical aspects of studying a writer's biography in literature lessons]. zb. materialiv III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi internet-konferentsii, m. Kryvyi Rih, 29–30 veresnia 2020 r. Kryvyi Rih: KDPU,. Vyp. 3 (15), ch. 2. S. 191–198. [in Ukrainian].
3. Miroshnichenko L. F (2010). *Tsinnisno-orientovanyi pidkhid u vyvchenni zarubizhnoi literatury* [A value-oriented approach to the study of foreign literature]. Kyiv: Pedahohichna dumka,. 240 s. [in Ukrainian].
4. Nartova K. A. (2012). *Formuvannia humanistychnykh tsinnostei uchniv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury* [Formation of humanistic values in students in the process of studying foreign literature]. Donetsk DonNU, 2013. 198 s. [in Ukrainian].
5. Pushkarska V. I. *Literaturna osvita uchniv: metodychnyi i vykhovnyi aspekty* [Literary education of students: methodological and educational aspects]. Kyiv : Heneza,. 264 s. [in Ukrainian].
6. Ridei N. M. (2020). *Vykhovannia moralno-etychnykh tsinnostei u molodshykh shkoliariv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury* [Education of moral and ethical values in younger schoolchildren in the process of studying foreign literature]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.02 / Kyiv. 20 s. Rozghliano osnovni poniattia moralnoho vykhovannia ta moralno-etychnoi svidomosti molodshykh shkoliariv v umovakh STEM-osvity. [in Ukrainian].
7. Rozman, I. I.(2022). *Formuvannia miakykh navychok yak predyktoriv profesiinoi uspishnosti maibutnikh pedahohiv* [Formation of soft skills as predictors of professional success of future teachers]. Pedahohichniy almanakh : zbirnyk naukovykh prats / hol. red. Kuzmenko V. Kherson, 2022. Vyp.52.– S62-69 [in Ukrainian].
8. Samoilenko A. S. (2024). *Formuvannia moralno-etychnykh tsinnostei uchniv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury* [Formation of moral and ethical values of students in the process of studying foreign literature]: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.02.Zaporizhzhia, 2024. 20 s. Doslidzheno efektyvnist pedahohichnykh umov formuvannia moralno-etychnykh tsinnostei uchniv u protsesi vyvchennia zarubizhnoi literatury [in Ukrainian].